

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Imperativ rodičovství v kontextu životních drah

Petr Kupka

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Imperativ rodičovství v kontextu životních drah

Petr Kupka

Vedoucí práce:

Mgr. Alena Pařízková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené
prameny a literaturu.

Plzeň, duben 2015

Rád bych zde poděkoval své vedoucí práce Mgr. Aleně Pařízkové, Ph.D. za její odborné vedení mé práce, cenné rady a trpělivý přístup při konzultačních hodinách. Dále bych chtěl poděkovat všem participantkám za jejich spolupráci.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ ČÁST	2
2.1	Koncept životních drah	2
2.2	Historie a vývoj životních drah	3
2.3	Demografické tranzice.....	4
2.4	Rodina.....	6
2.4.1	Rodina a její funkce	6
2.4.2	Životní dráhy žen v ČSSR	7
2.4.3	Životní dráhy žen po roce 1989	9
2.4.4	Věkové normy.....	11
2.4.5	Biologické a sociální hranice v rámci životních drah matek	12
2.5	Výchova	14
2.5.1	Proměny výchovy	14
2.5.2	Výchovné strategie (fyzické tresty, odměňování a jiné).....	16
3	METODOLOGIE.....	17
3.1	Výzkumný vzorek.....	18
3.2	Charakteristiky jednotlivých účastnic výzkumu	18
3.3	Metoda sběru dat	21
3.4	Metoda analýzy dat	22
3.5	Etické aspekty práce.....	22
4	ANALYTICKÁ ČÁST	23

4.1 Faktory ovlivňující plánování dětí.....	23
4.2 Změny ve vnímání role rodiče u prvního a posledního dítěte	32
4.3 Výchova dětí a volnočasové aktivity	34
5 ZÁVĚR A DISKUZE.....	38
6 LITERATURA	41
6.1 Seznam elektronických zdrojů:	43
7 RESUMÉ	46

1 ÚVOD

V České republice pozorujeme od pádu komunismu několik proměn v přístupu k rodičovství (Nešporová 2007: 13). Je to způsobeno změnou politickou, ekonomickou a společenskou. S obdobím 90. let také přichází prolomení několika bariér, souvisejících s geografickou propustností, komunikačním propojením s okolním světem, rozšířením vědeckých poznatků a dalšími, které sebou přináší jak pozitivní, tak ale i negativní jevy. Se všemi těmito změnami dochází i ke změnám osobnostním, jež se týkají životních cílů, hodnot, postojů a životního stylu, což se odráží ve vztazích a interakcích, které probíhají v rodinách, školách, zaměstnáních, aktivitách a politickém životě (Gillernová 2011: 9).

Cílem této práce je zjistit, jaké faktory vstupují do utváření životních drah žen a jakým způsobem formují podobu rodičovství a výchovy. V práci se zaměřím na výchovu dětí narozených po roce 1989.

Myslím si, že téma bude přínosné, jelikož se zaměřuje na specifickou skupinu žen, jež může vnést zajímavý pohled do proměny rodičovství a výchovy. Předěšlé výzkumy se zaměřují pouze na jednotlivé aspekty výchovy, které ovlivňují to, jakým způsobem je dítě vychovávané. Oproti tomu v mé práci představím, jak se tyto aspekty v rámci rodiny proměnily v určitém čase a co na tuto proměnu mělo největší vliv. Získané výsledky mohou přispět ke zmapování postojů a názorů na výchovu té generace rodičů, jež vychovávala své děti v odlišných časových obdobích. Výzkum omezují pouze na ženy, jelikož v České republice je stále zastáván konzervativní přístup k mateřství. To znamená, že žena je tou, která vychovává dítě a otec má na starost ekonomické zajištění rodiny (Hašková 2005: 22). Z toho důvodu si myslím, že bude přínosnější reflektovat názory matek.

Práci jsem rozdělil do tří hlavních kapitol – teoretické, metodologické a analytické. V první kapitole se věnuji představení konceptu životních drah a jeho historii. Dále popisují proměny životních drah žen a kapitolu zakončují tématem výchovy. Část metodologická popisuje cíl, výzkumný vzorek, metody a etické aspekty práce. V analytické části pak prezentují svá zjištění.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Koncept životních drah

V lidských životech dochází ke změnám, které mění a utváří myšlení člověka. Zároveň si jedinec formuje pohled na svět, ať už díky individuálním či strukturálním faktorům. V závislosti na těchto faktorech se proměňuje například zdraví, rodinný stav, velikost rodiny, místo bydliště, zaměstnanecký status a další. Všechny tyto změny lze studovat pomocí konceptu životních drah. Ty představují řetězec spojených událostí či stavů v rozdílných oblastech života, které vstupují do biografie jedince od narození až do smrti. Lze si je také představit jako role, jež si jedinec postupem času osvojuje a prochází jimi v různých životních oblastech a etapách (Chaloupková 2009: 241-242).

Na životní dráhy je také nahlíženo jako na ukotvení individuálních životů jedinců do společenských struktur, a to díky účasti v různorodém postavení a rolích (Mayer 2004: 163). „*Sociologie životních drah mapuje, popisuje a vysvětluje synchronní a diachronní rozložení individualit do společenských pozic v průběhu života*“ (Mayer 2004: 163). Trochu jinak na tento koncept nahlíží Elder (1975), který rozpracovává životní dráhy v časových dimenzích, jež rozlišuje na individuální životní čas, sociální

věk a historický věk. Individuální životní čas (nebo také chronologický či biologický věk) je přibližným ukazatelem životního stádia v procesu stárnutí. Sociální věk je definován věkovými kritérii, která se pojí k určitým normám a sociálním rolím. Historický věk představuje narození jedince do určitého systému v konkrétní historické době, která nabízí různé možnosti a omezení (Elder 1975: 165).

2.2 Historie a vývoj životních drah

Výzkumy, které pracují s životními drahami, se objevují v mnoha oblastech společenských věd, jsou jimi: antropologie, ekonomie, demografie, vývojová psychologie a v neposlední řadě sociologie (Dudová 2011). Koncept životních drah je možno používat jak v kvantitativním, tak v kvalitativním výzkumu. Převážná část studií zabývajících se životními drahami je spojena s rozvojem kvantitativních metod a panelových šetření. Ovšem kvalitativní metodologie byla tou, jež stála u zrodu zkoumání životních drah. Těmi, kdo jsou považováni za jedny z prvních výzkumníků pracujících s životními příběhy, jsou Thomas Znaniecky a William I. Thomas v práci *Polský sedlák* (Hašková 2014: 5-6).

Vývoj životních drah shrnuje do čtyř etap Karl Ulrich Mayer (2004) následovně:

1. Tradiční, předindustriální systém životních drah (přibližně do roku 1900) – V tomto období se životy lidí orientují na rodinu a její společné přežití. Pro tuto dobu jsou charakteristickými znaky vysoká porodnost, ale také častá úmrtí v raném věku života. Školství takřka neexistovalo nebo fungovalo pouze v zimním období, kdy nebyla zapotřebí práce dětí na rodinných farmách.

2. Raně industriální systém životních drah (1900-1955) – Lidé se přesouvají ze svých polí do továren, kde intenzivně pracují. Školní docházka je povinná, avšak jen do nízkého věku dětí. Sňatky jsou často odkládány do doby zajištění příjmů pro zařízení domácnosti.
3. Pozdně industriální systém životních drah (1955-1973) – Dochází k důslednějšímu oddělení různých fází v životech lidí – škola, další vzdělání, zaměstnání, důchod. Rodiny se mění na tzv. kmenové, sestávající se pouze z rodičů a jejich dětí. Díky masové industriální produkci dochází k utváření střední třídy a celkově se zvyšuje kvalita života – vzdělání, lékařství, zaměstnání (časté bývá jedno zaměstnání na celý život) a sociální jistoty související s konceptem tzv. státu blahobytu.
4. Postindustriální systém životních drah (1973 – současnost) – Dochází k proměně rodiny, která se rozrůžňuje. Zvyšuje se věkový průměr při vstupu do manželství a odkládá se početí prvního dítěte do vyššího věku. Pracovní trh vykazuje vysokou rozkolísanost, trend jedné práce na celý život již neplatí a mladí lidé obtížněji hledají práci. Celkově v životech lidí dochází k velkému množství životních přechodů, s čímž souvisí i nárůst rozvodovosti a množství dětí vyrůstajících v domácnosti bez otce (Mayer 2004: 172).

2.3 Demografické tranzice

Ve vývoji lidstva došlo (a stále dochází) k mnohým změnám, které formují naše přemýšlení a chování. Díky těmto změnám se dynamicky proměňují a formují životní dráhy jedinců. Faktem je, že demografický vývoj evropských zemí prošel obdobnými etapami. Tyto změny ve

společnosti se pojí s teorií demografické tranzice. První demografická tranzice se datuje do období 1750-1930. V těchto letech dochází k celkové modernizaci společnosti, přičemž pomyslným tažným lanem této rozsáhlé změny byla první průmyslová revoluce, která započala procesem industrializace, urbanizace a nárůstem vzdělanosti. Dalšími demografickými změnami bylo snížení úmrtnosti. Porodnost však zůstává stále vysoká, tudíž dochází k přirozenému přírůstku populace (Rabušic 2001: 43-55).

K dalším změnám v demografickém chování obyvatel západní Evropy dochází v počátcích šedesátých let dvacátého století. Toto období se označuje termínem „druhá demografická tranzice“, se kterým přicházejí demografové Ron Lesthaege a Dirk van de Kaa. Druhá demografická tranzice se vyznačuje individualismem, tedy zaměřením jedinců na jejich vlastní práva a seberealizaci. Jedním z hlavních demografických rysů je pokles plodnosti (Rabušic 2001: 176-177). D. J. van de Kaa (1997) popisuje čtyři fáze, které zachycují proměnu ve společnosti v několika bodech: 1. manželství ustupuje nesezdanému soužití, 2. posun ve vnímání antikoncepce od prostředku, který chrání před nechtěným těhotenstvím, k prostředku, jenž dává ženě možnost se samostatně rozhodnout, zdali dítě bude chtít či nikoliv, 3. posun ve vnímání dítěte jakožto středobodu rodiny k vnímání, kdy hlavním bodem zájmu je rodičovský pár, a jako poslední 4. vnímání rodiny a domácnosti se mění na pluralitní.

Mimo tyto změny, které se týkají rodinného, reprodukčního a partnerského chování, dochází k dalším transformacím a to ve sféře ekonomické, politické a sociální.

2.4 Rodina

2.4.1 Rodina a její funkce

V této kapitole postupně představím roli rodiny v životech dětí, životní dráhy žen ve dvou obdobích a také omezení, se kterými se ženy musejí v kontextu rodičovství potýkat.

Jednou z nejdůležitějších etap v životě člověka je dětství. V tomto období si budujeme vztahy s okolím a učíme se návykům, jež povětšinou zůstávají v člověku po celý jeho život. Je to proces socializace, v němž hraje rodina hlavní roli. Rodina je dle Giddense *“skupinou osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědni za výchovu dětí”* (Giddens 1999: 156).

Jak již bylo výše zmíněno, rodina je důležitým stavebním kamenem v procesu socializace dětí, avšak v moderní rodině funkce, které jí dříve náležely, postupně přebírají instituce jiné a definice moderní rodiny je vyjádřena spíše skrze emoční podporu. Takto definovaná rodina je založena na vztazích, což je v souladu s durkheimovskou představou. V tomto moderním pojetí rodiny dochází k tomu, že část výsad a povinností spojených s výchovou dětí přebírají instituce. To se dá lehce demonstrovat při pohledu na čas, který děti tráví ve školách nebo při volnočasových aktivitách, oproti času trávenému ve společnosti rodičů a interakcí s nimi. Na toto téma lze nahlížet též odlišně. Například, že to ze strany institucí není přebírání rodičovských výsad, ale že škola jen přispěla k novému vztahu k dítěti, který zároveň vymezil nové pojetí rodiny (Singly 1999: 20).

2.4.2 Životní dráhy žen v ČSSR

Rodičovství je sociálně konstruované a tedy nemůže mít ustálenou podobu. Mění se tak, jak se proměňuje společnost. V 19. století bylo nepředstavitelné, že by se muž staral o dítě, a žena by zajišťovala rodinu. Žena byla matkou a na muže bylo pohlíženo jako na pracovníka či vojáka, nikoliv jako na otce v souvislosti s výchovou či emocionální vazbou. Účast na trhu práce byla výsadou mužů a vymezovala rozdílné postavení žen a mužů ve společnosti. Po druhé světové válce došlo k masivnímu přívalu žen na pracovní trh, čímž byl koncept „privátního mateřství“ narušen. Za touto změnou stála komunistická politická ideologie. V tomto ohledu byly komunistické země a tedy i Československo rychlejší, než tomu bylo v západní Evropě, jelikož v socialistických zemích měl mít práci „každý“, tudíž ženám bylo umožněno plně se zapojovat do pracovního procesu. Postupem času se tento trend ustálil a v sedmdesátých letech 20. století bylo běžné, že matky byly zaměstnány jak v soukromé, tak ve veřejné sféře (Nešporová 2012: 461-462).

S tímto fungováním žen v obou sférách se pojí termín „second shift“, který zavedly v roce 1989 americké socioložky Arlie R. Hochschild a Anne Machung. Tímto termínem je definována situace, kdy ženy po příchodu ze zaměstnání musejí vykonávat domácí práce a postarat se o rodinu (Hochschild 2003: 259). To, že ženy po příchodu ze zaměstnání nastupují „druhou směnu“, se může projevit na chodu domácnosti, partnerském životě a kvalitě péče o dítě. Na straně druhé to však přineslo nový životní impuls, kdy žena získává i roli, která jí umožňuje saturovat potřeby na společenské a pracovní úrovni. Je však třeba vzít v potaz nerovný přístup k pracujícím ženám, které byly platově ohodnoceny hůře než muži. I přesto, že ženám byl umožněn vstup na pracovní trh, byly zařazeny převážně na nižší pozice a to jak v pracovní hierarchii, tak i ve zmíněném platovém ohodnocení. Muži byli ve valné většině těmi, kteří byli

dosazování do vedoucích pozic. Příčinu pracovního zařazení žen na nižší pozice si lze vyložit tím, že ženy ve valné většině neměly dostatečné vzdělání. Ke zlepšení přístupu žen ke vzdělání a i navýšení jejich počtu na vysokých školách pomohla školská reforma (Havelková 2009: 191–192). I přesto bylo patrné dělení podle oborů, které studovaly a ve kterých se následně uplatňovaly – medicína, školství, humanitní vědy apod.

Dalším problémem, se kterým se nepotkávaly jen ženy ale i muži, byla otázka politického smýšlení. Tím rozumíme značné výhody pro členy KSČ a naopak nevýhody pro jedince, jež nesympatizovali s ideologií strany (Štrbáňová 2008). Politický režim zasahoval do všech aspektů života. Vzdělání je jednou z prvních oblastí, kde se ženy mohly setkat s negativním vlivem režimu, pokud nebyly členkami komunistických sdružení (Pionýr, Svaz mládeže). Negativní label si tak nesly i v dalším studiu, pokud jim bylo vůbec umožněno, a následně se přenášel do pracovních drah žen. Tyto faktory se mohly podepsat na osobním životě žen.

Je tedy zřejmé, že se vzděláním a pracovním zařazením to ženy - i přes z počátku příznivé podmínky - neměly tak jednoduché. Další možnou kapitolou, jež utváří životní dráhy ženy, je mateřství. S tím je spjata mateřská dovolená, která byla postupně od roku 1950, kdy trvala osmnáct týdnů, navýšena až na dvacet šest týdnů. Matka byla také právně chráněna před rozvázáním pracovního poměru, dále byla možnost úpravy pracovní doby a jiné. Všechna tato opatření měla ženě dát více prostoru k péči o dítě. Zásadním problémem bylo, že pouze ženě. Muž tyto dávky a výhody nemohl využívat. Tím bylo jasně dáno, že žena musí přerušit pracovní dráhu a být s dítětem po celý čas v domácnosti. Velkou předností doby socialistické z pohledu rodičů byla vysoká dostupnost péče o děti v podobě jeslí, školek a jiných (Havelková 2009: 192-193).

Při srovnání demografických změn socialistického Československa se západními zeměmi Evropy vidíme, že v západních zemích dochází k pomalé změně v chování obyvatelstva, kdy se zvyšuje věk při vstupu do manželství a narůstá i věk prvorodiček (Chaloupková 2010). To vše souvisí s druhou demografickou tranzicí, kterou západní země procházely v šedesátých letech. V České republice k tomuto procesu dochází až po pádu komunismu. Některé ze změn, které naše země prodělala, představím v následující kapitole.

2.4.3 Životní dráhy žen po roce 1989

Jak již bylo výše zmíněno, pomocí konceptu životních drah můžeme identifikovat faktory, které by mohly vstupovat do rozhodování o tom, zdali mít či nemít dítě. V kontextu České republiky došlo v posledních desítkách let k mnohým procesům a událostem, které změnily mimo jiné i právě zmíněné životní dráhy jedinců. Například v době socialismu byl věk při vstupu jedinců do manželství velmi nízký, kolem 22. až 23. roku života. S tím je spojen i nízký věk žen při narození prvního dítěte, přičemž v dnešní době se navýšil zhruba o deset let. K těmto dramatickým změnám dochází po pádu komunismu a celkové proměně situace v zemi. Ve společenském kontextu můžeme hovořit o poklesu sňatečnosti, porodnosti, i nárůstu rozvodovosti (Marhánková, Kreidl 2012: 13-14).

Jednou ze zásadních změn v souvislosti s rodičovstvím je samotné vnímání otce a matky. V západním světě se v posledních desetiletích objevují tendence zrovnoprávnit muže a ženu nejen ve veřejné sféře, ale i v té soukromé, kdy se výchova stává společnou činností obou rodičů (Lloyd 2001: 201-202). I přes tyto snahy nemůžeme stále hovořit o plně rovnocenném rodičovství. Jedním z nejvýraznějších zásahů do této problematiky v českém kontextu je termín „rodičovská dovolená“, který byl

uzákoněn až v roce 2001. Do té doby byla pouze mateřská dovolená. Rodičovská dovolená na první pohled neevokuje pocit, že se o dítě může starat pouze matka dětí a je zde předpoklad, že o dítě může být dobře postaráno jak otcem, tak matkou (Nešporová 2012: 460). Jedná se o významnou společenskou změnu, která se může promítnout do života partnerů. Avšak, i přes tyto legislativní změny ženy stále zažívají „dvojitá břemeno“ v podobě starosti o domácnost zároveň s pracovními povinnostmi. V dnešní kapitalistické společnosti je práce určující faktor k zařazení ve společnosti a ženy se snaží o zlepšení svého postavení skrze budování kariéry. Ovšem trh práce v moderní společnosti přináší obraz ideálního pracovníka, který by měl být flexibilní, nemít jiné závazky než ty pracovní a být plně oddán svým pracovním povinnostem a požadavkům zaměstnavatele, případně trhu. To v případě ženy, která odchází na mateřskou dovolenou a chce se plně věnovat svému dítěti, není možné. Tím dochází k nejistotě a nestabilitě v pracovních možnostech jedinců (Maříková 2008: 45). To může zasahovat do rozhodování v životě ženy, kdy odejít na mateřskou a vzdát se pracovní pozice.

Ve vzdělávání dochází k navýšení počtu jak středoškolských, tak vysokoškolských absolventek. Avšak i přes tento fakt, stále pokračuje feminizace některých oborů (školství, zdravotnictví). Tento nárůst souvisí jak s politickou změnou, tak i s celkovou proměnou ženské role ve společnosti, jež je ideově podpořena ženskými hnutími (Havlík, Kořa 2007: 29,84-85). Vyšší procento vysokoškolsky vzdělaných žen by mohlo být jednou z příčin odsouvání mateřství na pozdější dobu, přičemž lidé, kteří studují vysoké školy, získávají mimo vzdělání i širší sociální rozhled. To znamená, že se dostanou - například oproti lidem, jež skončili středoškolským vzděláním - do nového sociálního prostředí, což jim může

přinést i nové možnosti na trhu práce, které v případě žen mohou oddálit plánování rodinného života.

2.4.4 Věkové normy

Náš věk vnímáme celý svůj život a jeho prostřednictvím jsme zařazováni do určitých skupin ve společnosti. Existují tzv. věkové normy, které jsou souborem sociálních norem. Tyto normy určují jedincům ve společnosti, jaké chování je adekvátní jejich věku. Máme tři základní charakteristiky věkových norem a ty jsou: sdílené, povinné (ty obsahují spojení „musíš“ či „měl bys“), a podpořeny pozitivními či negativními sankcemi. V životech lidí to znamená, že jsou zde jistá sociální pravidla, která nám říkají, jak se v určitém věku máme chovat a jak časovat významné životní události (např. manželství, rodičovství, odchod do důchodu aj.). Skrze tato pravidla jsou ve společnosti vytvářeny tzv. sociální hodiny, které představují jakýsi časový plán, který se odráží v našem každodenním chování (Lashbrook 2002).

Dále lze věkové normy dělit analyticky a to na formální či neformální. Formální věkové normy jasně stanovují určité věkové hranice, které jsou uzákoněny (např. věk dosažení zletilosti). Příkladem takovéto hranice v kontextu mateřství jsou zákony upravující podmínky asistované reprodukce či adopce (Chaloupková 2008: 112). Neformální věkové hranice jsou obsaženy v kulturním řádu společnosti, kde jsou brány jako obecně uznávaná pravidla (zvyky, tradice), skrze něž jsou utvářeny sociální interakce a individuální chování (Vidovičová, Gregorová 2007: 203).

2.4.5 Biologické a sociální hranice v rámci životních drah matek

Dle výše představené teorie věkových norem je na jedince ve společnosti vytvářen tlak, aby se choval tak, jak je jeho věku v dané kultuře adekvátní, přičemž každý člověk jakožto individuum se s tímto tlakem vyrovnává rozdílně a je tedy nutné brát do úvahy, že tyto teorie předpokládají jistou generalizaci. Při vědomí tohoto limitu lze konstatovat, že skrze věkové normy jsou utvářeny životní dráhy lidí a hranice, které do života vstupují, přičemž součástí těchto norem - a s tím spojených věkových očekávání ohledně reprodukce - bývá i biologická determinace. V každé kultuře existují sdílené představy o vhodném věku pro početí dítěte. Muži jsou v tomto ohledu oproti ženám méně determinováni, dochází u nich k posunutí věkových hranic, kdy by se měli stát otci a platí tedy, že tyto hranice se mohou utvářet i na základě pohlaví.

U žen jsou tyto tlaky na základě věkových norem složitější, existují zde i jiné hranice. Jednou z nich je spojování mateřství s diskursem tzv. biologických hodin (Chaloupková 2008: 112). Tyto biologické hodiny utváří ženám představy ohledně početí dítěte a navíc je zde vytvářen tlak ze strany lékařů. Zamykalová (2007) popisuje ve své práci tento lékařský přístup, kdy lékaři nevidí jako hlavní problém početí dítěte věkovou hranici, která je společensky ustavena, ale individuální zdravotní stav ženy. Tento zdravotní aspekt je klíčový a navazuje na něj i aspekt společenský, jako příklad lze uvést ženy, které se rozhodly pro asistovanou reprodukci. Pojišťovny hradí tento zákrok pouze do určitého věku ženy, po jehož dosažení je finanční zátěž čistě na straně pacientky.

Takovéto situace mohou hrát v životních drahách žen nemalou roli, jelikož mohou být vystavovány určitému sociálnímu tlaku ohledně horní či dolní hranice početí dítěte. Jak ukazují předešlé výzkumy, sociálně

vnímaná dolní věková hranice rodičovství u žen je mezi 18. až 20. rokem života. Oproti tomu horní věková hranice k tomu být rodič je mezi 40. až 43. rokem života žen. K tomuto tématu se také vztahuje i tzv. ideální věk kdy se stát matkou (Chaloupková 2008, Hašková, Zamykalová 2006). Představa ideálního věku je v každé společnosti rozdílná a hraje zde roli mnoho faktorů. Naši představu o tom, kdy se stát rodičem, utváří nejen kultura a společnost, které jsme součástí, ale i naše prožité zkušenosti. Tato představa se navíc proměňuje ještě v závislosti k ekonomické situaci, psychickém či fyzickém zdraví, nebo na vzdělání.

Na roli vzdělání se ve své práci zaměřuje např. Chaloupková (2008), která spatřuje přímou úměru v dosaženém maximálním vzdělání a věku, kdy žena začíná plánovat početí dítěte. Pokud žena studuje vysokou školu, je zde předpoklad, že nebude dítě plánovat před ukončením studia. Toto uvažování zřetelně signalizuje, že ve společnosti jsou vytvořené institucionální vlivy, na základě kterých se žena zpravidla rozhoduje.

Jiný výzkum od Bartošové (2007) ukazuje, že ženy odkládající mateřství po třicátém roku života tak činí kvůli strachu ze socioekonomických problémů, které by mohly nastat při početí dítěte v mladším věku. Faktory, které vstupují do rozhodování, tvoří ženám během jejich života jisté bariéry (Bartošová 2007: 76).

Do rozhodování ženy tedy nevstupují určité předpoklady či faktory jednotlivě, ale kumulují se a působí společně na podobu životních drah žen. Je nutné vnímat tyto události v celkovém kontextu. To, že je ve společnosti určitý sociální předpoklad, že by žena měla mít první dítě např. do třiceti let věku, je třeba dát do souvislosti se všemi faktory, zejména tím zdravotním, který byl popsán výše, a od kterého se mnohé další odvíjí.

2.5 Výchova

2.5.1 Proměny výchovy

Česká republika je zemí, která byla necelé půl století pod vlivem komunistické ideologie a až od 90. let se začala otevírat západnímu světu, což přineslo mnoho možností a nové úhly pohledu na to jak vychovávat své dítě. Při pohledu do historie, konkrétně do doby po druhé světové válce vidíme, že mateřství prodělalo do dnešní doby mnoho proměn. Po válce, jak již bylo zmíněno, se na trhu práce začínají uplatňovat ženy a koncept „privátního mateřství“ ztrácí na významu. Děti a starost o ně se stávají věcí veřejnou, jelikož stát začíná podporovat zařízení a organizace, které „vychovávají“ a pečují o děti. Mezi tyto instituce patřily jesle, školky, školy, družiny či zájmové kroužky. V 70. letech 20. století byly ženy relativně dobře zapojeny do pracovního trhu a ženy mohly fungovat jak v privátní, tak ve veřejné sféře. Avšak, jak už bylo zmíněno v kapitole o rodičovství, matky nesly dvojí břemeno (Nešporová 2012: 461-462).

Sociologie výchovy je často spojována s již zmíněným prostředím školy, které se na socializaci dítěte podílí nemalou měrou. Proto je tato disciplína úzce propojena jak se sociologií, tak s pedagogikou. Probíraná témata, ze kterých vychází sociologie výchovy, se vztahují k objasnění vztahů mezi individuem, výchovou a společností, ve kterých se zohledňují otázky ohledně podmínek a vlivů výchovy či sociální statiky a dynamiky (Ondrejko 1998: 78-79).

Tudíž výchova jako proces, který nevzniká ve vzduchoprázdnu, ale je ovlivněn podmínkami, které se nachází v konkrétní společnosti, má v dané společnosti také různé funkce, které se dělí na:

- a) translačně-formální funkce
- b) komunikačně-kooperativní funkce
- c) socializační funkce
- d) kultivační funkce
- e) ekonomicko-kvalifikační funkce (Kraus, Poláčková 2001)

Skrze tyto funkce výchovy se formuje vztah mezi společností a výchovou. Na úlohy výchovy je potřeba hledět v kontextu doby a je třeba zmínit, že každá doba sebou přináší určité problémy, které ovlivňují samotnou výchovu. Při srovnání doby před padesáti lety a dnes je jisté, že při procesu výchovy nebylo nutné čelit věcem, jako jsou média, technizace a komercializace života, informační toky a mnoho dalších. Pochopitelně byly jiné aspekty, kterým my dnes nečelíme, a dříve jim rodiče čelit museli, příkladem může být dostupnost služeb, zboží a jiné. Avšak z pohledu dnešní doby je výchova postavena před složitější společensko-kulturní problémy. Tyto poměry a celkově sociální kontext je možné vidět v rovině podmínek bezprostředních, širších a celospolečenských, přičemž poslední zmíněné jsou rozhodující a utvářejí další průběh výchovy (Kraus, Poláčková 2001: 41- 43).

V průběhu času lze také objevit rozdíly ve výchovných prostředcích, jimiž jsou podněty z prostředí a naplňují představy rodičů o tom, k jakému chování by jejich dítě mělo dospět. Za výchovné prostředky můžeme také považovat metody či regulátory chování. Ty vycházejí z vědeckých poznatků, tradic a zkušeností. Rodiče by měli mít na paměti, že není vhodné všem dětem měřit stejným dílem. Stejný přístup ke každému dítěti může mít ve svém důsledku u každého jiný výsledek (Čáp, Mareš 2001: 75).

2.5.2 Výchovné strategie (fyzické tresty, odměňování a jiné)

Při výchově dětí jsou uplatňovány dva základní typy výchovy, tzv. tvrdá (autoritativní) a měkká (antiautoritativní). Těžko říci, která z těchto dvou metod je účinnější, nicméně problémem se stává překračování zásad, jež by měly být v obou přístupech k výchově dodržovány. Z toho důvodu se dá říci, že autoritativní výchovná metoda selhávala, jelikož někteří dospělí jedinci nedokázali kontrolovat svoje emoce a fyzicky trestali děti bez jakýchkoliv důvodů. Ne jinak tomu bylo u druhého přístupu, kdy naopak rodiče přehlíželi neustálé prohřešky svých dětí. Tudíž spory, které lidé dříve vedli o tom, zdali vychovávat dítě jednou či druhou metodou odpadají a potvrzuje se, že hlavním výchovným pravidlem jsou vymezené limity a důslednost v jejich dodržování (Vaníčková 2004: 22-23).

Užívání fyzických trestů má svoji dlouhou minulost. Tresty jako takové jsou s lidskou historií úzce spojeny a byly používány jako postih za prohřešky. Zachované historické dokumenty nám jasně ukazují, jakým způsobem se k porušení kázně přistupovalo. Za prohřešek následuje trest. Z pohledu moderní společnosti byly tyto tresty velmi kruté (Vaníčková 2004: 13-16). Podoba trestání dětí se začíná výrazněji měnit až po druhé světové válce. Do té doby byla výchova autoritativní a fyzické

tresty byly nedílnou součástí tohoto přístupu. Avšak po druhé světové válce se společnost demokratizuje a to samé se děje uvnitř rodiny. Také je schválena Deklarace práv dítěte (přijata OSN v roce 1959) a Úmluva o právech dítěte (přijata OSN v roce 1989). Úmluvu ratifikovaly téměř všechny státy – s výjimkou USA a Jižního Súdánu – a stala se nejrozšířenější smlouvou deklarující lidská práva v celé historii (Unicef 2014). V dnešní době se tedy situace zcela změnila a dítě má legislativní ochranu před fyzickými tresty. Avšak v ČR jsou stále běžnou záležitostí určité mírné formy fyzických trestů, což je v některých zemích Evropy (Německo, Švédsko, Rakousko atd.) v dnešní době formálně zakázáno a morálně odsuzováno (Lovasová 2006: 6). S ohledem na toto můžeme předpokládat, že historický kontext ovlivňuje rozhodování jedinců, zdali zakázat jakoukoliv formu fyzického trestání dítěte. V dnešní době je na Českou republiku vytvářen velký tlak, aby zakázala fyzické trestání. Ovšem i z vyjádření šéfky sněmovní komise pro rodinu Radky Maxové, která prohlásila, že: *"Společnost není na takto radikální řešení ještě připravena, budou se odvíjet spíš postupné kroky,"* (České noviny 2014) je patrné, jaký postoj k fyzickým trestům v naší zemi přetrvává.

3 METODOLOGIE

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaké faktory vstupují do utváření životních drah žen a jakým způsobem formují podobu rodičovství a výchovy. S tím korespondují výzkumné otázky, pomocí nichž bych chtěl zjistit předem určené cíle. 1. Jaké faktory vstupují do časování rodičovství? 2. K jakým změnám došlo v pohledu na rodičovství po narození druhého dítěte? 3. Jaké faktory se podílí na proměně přístupu k výchově dětí?

3.1 Výzkumný vzorek

Bakalářská práce je založena na datech z narativních rozhovorů s osmi matkami. Kritériem výběru vzorku pro výzkum byl věkový rozestup jejich dětí, který musel činit minimálně deset let. Na rozhovory s matkami jsem se zaměřil z toho důvodu, že otec dětí se může různit, a také proto, že ženy jsou v naší společnosti stále těmi, kdo odchází převážně na rodičovskou dovolenou a stará se o dítě. To znamená, že matka je schopná zhodnotit proměnu výchovy svých dětí, pokud k nějaké došlo. Vzhledem ke zvolenému výzkumnému cíli byl výběr výzkumného vzorku záměrný. Věk participantek při narození posledního dítěte byl v průměru třicet pět let. Komunikační partnerky jsem prvně kontaktoval telefonicky, přičemž tři z osmi dotazovaných mě již znaly osobně a se zbylými participantkami jsem se nikdy předtím neseťkal.

3.2 Charakteristiky jednotlivých účastnic výzkumu

V následujícím prostoru bych rád představil všechny své participantky, které byly ochotné spolupracovat na mém výzkumu.

Bohdana

Bohdaně je třicet osm let. Má dvě děti s dvanáctiletým rozestupem. První dítě měla v dvaceti třech letech a druhé v třiceti pěti letech. Bohdana je zaměstnaná jako administrativní pracovníce a má středoškolské vzdělání s maturitou. Žije v rodinném domě s manželem, se kterým je od svých sedmnácti let.

Marie

Marii je třicet čtyři let. Je matkou dvou dětí, které jsou narozeny v rozpětí třinácti let. Své první dítě měla ve dvaceti letech a druhé ve svých

třiceti třech letech. Se svým partnerem žije sedmnáct let a má středoškolské vzdělání s maturitou. Spolu s manželem a dětmi žijí v bytě a v současnosti je na mateřské dovolené s druhým dítětem, kterému je jeden rok. Před narozením druhého dítěte pracovala jako vedoucí oddělení logistiky.

Hanka

Hance je čtyřicet čtyři let. Má tři děti, přičemž nejstaršímu dítěti je dvacet sedm let, prostřednímu dvacet čtyři let a nejmladšímu tři roky. Bydlí v bytě se svým čtvrtým partnerem, se kterým má poslední dítě. Má vystudovaný učňovský obor s maturitou. Svě první dítě měla v sedmnácti letech a poslední v jednačtyřiceti letech. Než nastoupila s posledním dítětem na mateřskou, na které je i v současnosti, tak pracovala jako dělnice v nejmenované firmě.

Markéta

Markétě je čtyřicet šest let. Markéta má vystudovanou střední školu s maturitou a žije s druhým partnerem v bytě. V současnosti pracuje jako účetní. S druhým partnerem má dvě děti, přičemž ona má ještě jedno dítě z předešlého vztahu. To je také nejstarší a je mu dvacet šest let. Prostřednímu dítěti je čtrnáct let a nejmladšímu jedenáct.

Vlasta

Vlastě je čtyřicet dva let a vystudovala učňovský obor bez maturity. Má čtyři děti, žije v rodinném domě s druhým partnerem, přičemž dvě děti má s ním a první dvě děti má s prvním partnerem. Zde je věkový rozestup mezi prvním a posledním dítětem osmnáct let. Poslednímu dítěti jsou čtyři roky a Vlasta je s ním doma. Před odchodem na mateřskou pracovala jako vedoucí prodejny.

Zuzka

Zuzce je čtyřicet jedna let. Vystudovala střední průmyslovou školu textilu a oděvnictví. Své první dítě měla v osmnácti letech se svým prvním manželem. Druhé dítě má přesně po deseti letech se svým druhým partnerem a třetí dítě se narodilo devět let od druhého, jež má s třetím partnerem. V současné době podniká a zároveň se stala zaměstnankyní v zubní ordinaci. Momentálně bydlí s dvěma dětmi a partnerem v bytě.

Petra

Petře je čtyřicet jedna let. Má vystudované gymnázium a o vysoké škole neuvažovala. První dítě měla v osmnácti letech se svým prvním manželem. Druhé dítě má s druhým manželem a narodilo se, když bylo Petře třicet tři let. Věkový rozestup mezi dětmi tedy činí patnáct let. V dnešní době má živnostenské oprávnění a podniká. Se svým partnerem žije v rodinném domě, který se jako u jediné participantky nachází na vesnici.

Adéla

Adéle je čtyřicet osm let. Studovala střední školu, kterou nedokončila. Má tři děti, přičemž dvě měla se svým prvním partnerem a třetí má se současným partnerem. První dítě měla ve svých šestnácti letech, což byl také důvod, proč nedodělala středoškolské vzdělání. Následně měla v osmnácti letech druhé dítě. Poslední dítě se jí narodilo v čtyřiceti čtyřech letech. V současnosti pracuje jako dělnice v nejmenované firmě.

3.3 Metoda sběru dat

Rozhodl jsem se pro biografický výzkum, ve kterém budu pracovat s narativními rozhovory, s jejichž pomocí mohu najít faktory, které dané životní dráhy ovlivňovaly, aniž bych na rozhovor měl výraznější vliv. Narativní rozhovory jsou nejčastěji využívány pro vyprávění o životních událostech, které jsou popisovány jako série proměn, přičemž hlavním cílem je odhalit subjektivní významové struktury v konkrétních událostech, jež lze odhalit pouze volným vyprávěním, a ne cíleným dotazováním (Hendl 2005: 176).

Rozhovory probíhaly u komunikačních partnerek, což dle mého názoru bylo nejvhodnějším řešením, jelikož na rozhovory bylo více soukromí a nevstupovaly do nich žádné rušivé elementy, jako tomu může být na veřejných místech. Před každým rozhovorem jsem měl připraven soubor otázek, které měly sloužit k rozvinutí tématu, v případě problému s plynulostí vyprávění participantek. Na začátku každého rozhovoru jsem seznámil komunikační partnerky s tématem, výzkumnými otázkami a následně provedl rozhovor, který trval v průměru jednu hodinu. Po seznámení s tématem jsem participantkám položil otázku, přičemž koncepce byla zvolena tak, aby komunikační partnerky měly možnost co nejdelšího vyjádření bez mého zasahování. První rozhovor jsem uskutečnil s participantkou, kterou jsem již znal. Přišlo mi to jako logický krok, avšak po skončení všech rozhovorů jsem zjistil, že je alespoň pro mne jednodušší provádět rozhovory s neznámými participantkami, jelikož jsem předem nebyl seznámen s jejich životními drahami a mohl jsem bez přerušování poslouchat vyprávěný příběh. Se souhlasem participantek jsem si rozhovory nahrával na diktafon. Při jednom rozhovoru nechtěla být komunikační partnerka nahrávána a musel jsem zvolit metodu zapisování. Po rozhovoru jsem provedl přepis získaných dat. Rozhovory probíhaly

plynule, komunikační partnerky byly velice otevřené, tudíž nebylo nutné často přerušovat vyprávění participantek předem připravenými otázkami.

3.4 Metoda analýzy dat

Analýzu dat tvořily přepisy rozhovorů, které jsem přepisoval pomocí programu Express Scribe Transcription a jež jsem následně kódoval. Ke kódování dat jsem využil program MAXQDA, pomocí něhož jsem si vytvořil kódy, které mi dané přepisy rozhovorů pomohly poskládat do jednotlivých segmentů. Pomocí takto roztříděných dat jsem mohl začít hledat určité proměnné a faktory, které se podílejí na životních drahách matek a jejich přístupu k výchově.

3.5 Etické aspekty práce

Své komunikační partnerky jsem na začátku rozhovoru uvedl do tématu a stručně jim představil záměr svojí práce. Poté jsem se dotázal na souhlas s nahráváním na diktafon a ujistil je, že jména budou z důvodu zachování anonymity změněna. Partneři a děti nevystupují ani pod pseudonymy, jsou jen psáni v takovém pořadí, v jakém přicházeli do života komunikačních partnerek. Na závěr rozhovoru jsem jim nabídl možnost zaslání práce v elektronické podobě.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

V následující části představím výsledky svého výzkumu, ke kterým jsem došel díky analýze rozhovorů s participantkami. Analytická část je členěna do jednotlivých tematických podkapitol, které blíže představují zjištění.

4.1 Faktory ovlivňující plánování dětí

Z rozhovorů s komunikačními partnerkami se v návaznosti na teoretickou část potvrzují mnohé předpoklady. V rozhodování o dalším dítěti, jak již bylo v teorii řečeno, mohou hrát roli různé faktory, přičemž některé faktory jsou vnímány jako důležitější. Za příklad bych uvedl finanční situaci, partnerský vztah, bydlení, věk a zdravotní stav. Neméně důležitými faktory mohou být: jejich okolí, zaměstnání, avšak tyto faktory nebyly v životních situacích participantek těmi rozhodujícími pro početí potomků. Tím jak se jednotlivé faktory navzájem propojují, vnímám jako nemožné jejich oddělené interpretování. Pro přehlednost jednotlivé faktory představím postupně a jejich vzájemné interakce zhodnotím v závěru práce.

Prvním faktorem je zdravotní stav. Z výzkumu vyplývá, že se nemusí jednat pouze o zdravotní stav samotné matky, ale klíčovou roli při rozhodování se o další mateřské roli může sehrávat i zdravotní stav nejstaršího dítěte. Ve chvíli, kdy se musí matka starat o své dítě, které trpí dlouhodobější nemocí, plány na dalšího potomka se oddalují a matka se maximálně věnuje nemocnému dítěti. Tato situaci nastala v životě paní Bohdany. V jejím případě byl věkový rozestup dětí způsoben i dalšími faktory, nicméně tento představuje zásadní bod v životě participantky, která se musela, namísto snahy počít se svým partnerem dalšího potomka, starat o nemocnou dceru.

„No to jsme měli jiný priority, protože ta první dcera byla dost nemocná, bylo s ní dost starostí, takže jsme nakonec na to neměli vůbec pomyslení, čas. Byly jiný přednosti a pak to prostě vplynulo časem, tou dobou, tím životem, že jsem si řekla teď je limit.“ (Bohdana)

Jak jsem nastínil výše, faktor zdraví se může týkat i matky samotné, která se také může dostat do situace, kdy jí její zdravotní stav nedovolí mít další dítě. To se stalo v případě Marie, která je přesvědčena, že kdyby nevznikly – v rozhovoru blíže nespecifikované - zdravotní komplikace, tak by děti chtěla dříve po sobě.

„Já jsem chtěla mít druhý dítě, jako dřív. Nechtěla jsem mít takhle daleko, protože to už nemáš sourozence, máš prostě jedináčky, to je prostě tak. Jenomže prostě potom ze zdravotních důvodů bohužel jako mi to nebylo přáno. Asi tak bych to specifikovala.“ (Marie)

Tyto ženy se dostávají ve svých životech z role matky, která chtěla mít děti hned po sobě, do role, ve které musí řešit zdravotní stav svůj či někoho blízkého a plánování dalšího dítěte se odkládá. V mladém věku si ženy nepřipouští, že by mohlo dojít k nějakým zdravotním komplikacím, na základě kterých by musely přehodnocovat své životní plány. Mimo jiné tento problém nenese jen komplikace ohledně plánování dalšího potomka, ale přináší sebou i bariéry v pracovní dráze ženy, která se nemůže plně zapojit do pracovního procesu.

Dalším zásadním faktorem, který byl v rámci rozhovorů často zmiňován, a který je vhodné samostatně představit, je finanční situace rodiny. Ta u většiny komunikačních partnerek nehraje roli jen v rozhodování, zdali mít či nemít dítě, ale má také vliv na ostatní životní

situace. Na příkladu Marie - lze mimo jiných - pozorovat i vliv ekonomických důvodů, které se podílely na rozhodování o druhém dítěti.

„U nás rozhodně za sebe musím říct fakt, že ty finance jako asi hrály největší roli, protože člověk jak je mladej, tak potřebuje, že jo mít nějaký to bydlení, potřebuješ ho mít čím zaplatit, že jo a žít tu rodinu, což bylo podstatný. Tenkrát jsme si odkupovali tenhle byt, takže jsme měli co dělat abychom to zaplatili, jako ve finále je to smutný, ale je to všechno o těch penězích no.“ (Marie)

Tyto dva citáty od Marie ukazují, jak obtížné je jednotlivé faktory od sebe odlišovat, neboť samotné participantky ve volném vyprávění mezi nimi přecházejí. Pokud však od tohoto odhlédneme, vidíme, jak může finanční situace ovlivnit věkový rozestup mezi sourozenci. Celkově v naší společnosti dochází k navýšení ekonomické a sociální nejistoty, která je spojená s transformačními procesy v České republice. Tato finanční nejistota, jež pramení například ze špatných bytových možností mladých rodin či zvýšení přímých nákladů na výchovu, vede páry k odsunutí založení rodiny (Šťastná 2007: 723).

Nicméně ne vždy finanční situace ovlivňuje početí dítěte; velmi zajímavým zjištěním je to, že otázka ekonomická přichází na řadu až u dalších dětí, nikoliv u těch prvních. To si vysvětlují dvěma způsoby. Za prvé v době, kdy měly participantky své první dítě, tak to bylo ve velmi mladém věku a ve fázi života, kdy ještě samy dospívaly, a také v období kdy se obecně děti rodily matkám v mladším věku než dnes. Průměrný věk matek v devadesátých letech byl dvacet dva a půl roku, oproti dnešním dvaceti osmi letům (Český statistický úřad 2014). Často byly tyto děti neplánované, tudíž se nad finanční situací dopředu nepřemýšlelo. Jasně a stručně to popisuje Hanka.

„Určitě před tím jsem to nějak neplánovala a myslím, že málokdo plánoval dřív dítě, byla to taková doba.“ (Hanka)

To, že byla „taková doba“, mi bylo řečeno v každém z rozhovorů. Vysvětluji si to tím, že můj vzorek byl v celku homogenní, tudíž v mládí participantek dochází k podobným životním událostem, formující jejich životní dráhy. Například v jejich plánech nebyla zahrnuta studijní dráha, jež by pokračovala vysokou školou, která by mohla posunout narození prvního dítěte. Samotné participantky říkají, že ve dvaceti letech neplánovaly, jak to bude nebo co bude. Oproti tomu u dalších dětí už měla každá nějaké pracovní zkušenosti a partnera, se kterým žila a plánovala.

Zmiňovaný rozdíl v plánování či neplánování nám jasně ukazuje, v jakých životních etapách se samotné participantky nacházely. Tradiční představa přechodu do dospělosti vychází z předpokladu, že jedinec bude mít ukončené vzdělání, nastoupí do zaměstnání, odstěhuje se od rodičů a vstoupí do manželství, kde je prostor pro rodičovství (Chaloupková 2010). To je ovšem jen jakási obecně sdílená představa a nelze předpokládat, že ve dvaceti letech si lidé projdou všemi kroky k dospělosti a budou tak plánovat svůj život. U posledního potomka v případě participantek již tyto fáze proběhly, a tedy komunikační partnerky si již rozmyslely, zdali si další dítě pořídí, přičemž zvažování vlastní finanční situace proběhlo důkladněji.

S ohledem na ekonomickou situaci a plánování dalšího dítěte je z rozhovorů patrné, že si komunikační partnerky postupem času zvykly na určitý životní standard, který chtějí i pro své další děti.

„Jako tenkrát jsme neměli peníze a máme dítě, že jo. Jako úplně neříkám, že bez peněz nejde zplodit dítě. To jde a velice snadno. Ale spíš, že to potom jako je otázka toho standardu a nestandardu no. Samozřejmě

když není příjem, tak ty děti nemají něco co třeba v dnešní době je normální jo.“ (Marie)

Zde je vidět, že participantka zmiňuje naléhavé téma současnosti, kdy je dnes mnohdy těžké dopřávat dětem vše, po čem touží, aby se v rámci společnosti vrstevníků cítily rovnocenně. Co si pod tím představit? Výstižně o tomto problému hovořila Hanka.

„Dřív to bylo mnohem jednodušší. Vem si jenom vánoce, dřív jsem koupila pexeso, omalovánky, panenku a dítě bylo štěstím bez sebe. Dnes je hrozně náročné uspokojit potřebu dětí.“ (Hanka)

Začíná to mnohdy už v raném dětství, kdy jsou klasické hry a hračky, o kterých hovoří Hanka, nahrazovány dotykovými displeji, které ovšem plní nejenom roli hraček, ale i dalšího komunikačního kanálu dítěte se svým okolím. To vše koresponduje s proměnou doby, kdy si dnes může jedinec vybírat z širokého sortimentu zboží. Tím se vytváří určitý tlak na rodiče a ten se snaží nejen dopřát svým dětem to nejlepší, ale zároveň usiluje i o to, aby on sám měl to, co mu zpříjemňuje život. S tím je ovšem spojen psychický a časový nátlak, který jedinci podstupují. Pro „lepší“ život tráví více času v práci i na úkor času stráveného s dětmi. Osobní zkušenost ohledně náročnosti dětí popisuje Petra:

„No a myslím si, že i dneska přibývá i tlak ne jenom tady na ty mobilní telefony, tablety ale i co se týče oblečení a všeho vybavení to je tou společností. No a dost to řešej ty děti ve školách.“ (Petra)

Zde se potvrzuje, že čas, který v dnešní době tráví děti ve školách, je velkou měrou formuje a určuje jakési trendy v tom, po čem dítě touží. Je to tlak okolí vytvářený ve školních institucích (Singly 1999: 20). Pro dokreslení situace, ve které se rodiče ocitají, je dobrým příkladem tlak

vytvářený ve škole při přechodu na jinou školu druhého dítěte participantky Markéty:

„No Dítě 2 měla teď telefon, no a přestupovala na sportovní gympl, no a s tímhle telefonem nemůže přestoupit, to by se jí všichni smáli. Ona potřebovala nověj, protože jinak by byla úplně vyřízená.“ (Markéta)

V případě mého výzkumného vzorku na to participantky nejsou samy a tím, kdo jim v těchto životních situacích pomáhá, je jejich partner. Ten je faktorem, který hraje nemalou roli, jak v podpoře ženy tak i plánování dalšího dítěte. Zde se mi komunikační partnerky dělí na dvě skupiny, přičemž jedny mají partnery u všech dětí stejné a druhé mají partnery jiné. U druhé skupiny participantek hraje právě partner zásadní roli při dalším rozhodování se o dítěti. Jsou to většinou partneri, kdo je iniciátorem toho pokusit se o to mít dítě, přičemž je toto dítě plánované.

„Popravdě Dítě 3 je plánované. Ale přišel s tím za mnou Partner 4. On byl hlavní iniciátor. Tak jsme to začali zkoušet a povedlo se. Ale je pravda, že jsme se domluvili, že když to nevyjde do mojí čtyřicítky, tak se už o to pokoušet nebudeme, ale ono se to povedlo.“ (Hanka)

Všechny participantky, které mají jiné partnery, se shodly v otázce, zdali by měly další děti i se svým prvním partnerem. Každá z nich řekla, že už by další dítě nechtěla. I na tom se ukazuje zásadní role nového partnera v životních drahách žen. Je třeba si uvědomit, že žena, která má dítě s novým partnerem v tomto věku, musí opět opustit pracovní sféru a nabourat tím budovanou kariéru. Jsou zde nová očekávání, povinnosti. Také s novým partnerem se může již proběhlá životní etapa opakovat.

Na výpovědi Hanky je zároveň vidět i další faktor a tím je věkový limit, do kdy by byly ochotny se pokoušet o dítě. V tomto případě jsou spolu partner a věkový limit pro narození dítěte úzce spjati. Je to možné

demonstrovat představami participantek Bohdany a Hanky, kdy je věkový limit výrazně posunut. To si vysvětlují právě změnou partnera, který může hrát roli nového životního impulsu. Bohdana, která je s jedním partnerem od školy a má v něm jistotu a oporu, měla věkový limit třicet pět let, přičemž potom by si už nedokázala představit, že by měla další dítě. Oproti tomu Hanka má věkový limit nastavený výše, jelikož oporu a jistotu našla až u posledního partnera. Na příkladu Hanky se nám ukazuje, jak nelze separovat jednotlivé faktory od sebe. V jejím životě jich hrálo roli hned několik, jež vstoupily do rozhodování o tom, zdali mít, či nemít další dítě.

Věkový limit u participantek formuje jejich životní dráhy. Ženy, které žijí s otcem svých dětí a jsou spokojené, se nacházejí v životní etapě, kdy mají svoji práci a oporu v partnerovi a plánují dítě do určitého věku a dá se říci, že nemají žádný důvod tento věkový limit navyšovat. Oproti tomu ženy, které se rozvedly s partnerem, s nímž měly první dítě, mají určitý časový deficit v podobě nacházení nového partnera - pokud tedy o to mají zájem -, se kterým by mohly sdílet svůj život. Ve chvíli, kdy do životních drah vstoupí nový partner, nastává období poznávání, a jak jsem zmínil výše, opakování si určité životní etapy. Tím nabourávají představu toho, jak by životní fáze měly na sebe navazovat. Z toho vyplývá, že tyto ženy musí mít věkový limit ohledně dětí nastavený výš, pokud chtějí ony či partner mít ještě potomka. A jak předkládá Zamykalová (2007) ve svém výzkumu, problémem početí dítěte nejsou společensky ustavené hranice, ale zdravotní stav ženy. To ve svém důsledku znamená, že přijímané hranice ve společnosti nejsou těmi, které by fyzicky bránily početí dítěte, avšak mohou vstupovat do vyjednávání mezi partnery o tom, do jakého věku je tedy vhodné mít ještě dítě. To je zřejmé z toho, že každá z participantek nějakou věkovou hranici měla, ať už byla posazena výš či níž.

Nicméně věkový limit a určité hranice jsou faktory, které bych rád samostatně rozpracoval a na pár příkladech představil, především to jak samotné participantky tento limit vnímají a jak ovlivňuje jejich přemýšlení o dalším potomkovi. Zásadní roli ve vnímání toho, zdali je na to žena příliš stará, aby mohla mít další dítě, sehrávají mimo jiné zdravotní instituce.¹ Také ženy, které jsou starší třiceti pěti let, spadají automaticky do rizikového těhotenství. To je jedna z věcí, která může utvářet společenskou představu, kdy je „správné“ počít dítě (Ryntová 2008). Toto vnímání lze doložit na výpovědi Adély:

„Jo, no tak nějak jsme si řekli, že bychom to mohli zkusit, takže napřed jsem šla k doktoru, jestli si to můžu vůbec dovolit. No vyšetření všechno v pohodě a dala jsem si limit, že když se to stane do půl roku, tak dobrý.“ (Adéla)

Posun věkových limitů dnešní doby vnímají i participantky, jelikož mají ve svém okolí jak přátele, kteří mají děti ve věku nad třicet let, tak i přátele, kteří je ještě nemají. To může způsobovat také posun ve vnímání, kdy si ještě dítě mohou dovolit a kdy už by to bylo společensky nepřijatelné. Tento odsun plánování dětí do vyššího věku je způsoben jistě již mnohokrát zmíněnou proměnou doby, která je dnes otevřenější v možnostech, které si jedinec může dovolit. Díky možnostem se určité životní etapy posouvají a mateřství je jednou z nich. Tento životní přístup popisuje Adéla na své dceři:

„Jo jo třeba moje dceři je třiatřicet a ještě nemá děti. To víš to je samý Thajsko, já nevím všude možné jezdí. Cestuje, studuje, no a určitě mají pozdějš děti. Jako rozmyslí si to. Do dnešní doby přinést dítě, když

¹ Například jenom tím, že se stoupajícím věkem musí ženy navštěvovat lékaře častěji, jelikož je zde vyšší předpoklad nějakého onemocnění (cukrovka, vysoký tlak a jiné).

bys neměl kde bydlet, neměl bys nic, žádný peníze, tak to jako může jenom cvok. Žít jenom na sociálce to je strašný.“ (Adéla)

V druhé části výpovědi participantky Adély je vidět postoj ohledně vnímání peněz, kdy člověk, který nemá dobré zázemí a pořídí si potomka, může být v dnešní době považován za nezodpovědného, jelikož od státu nemá takové jistoty, jako tomu bylo dřív například v podobě bydlení. Posun ve vnímání věku a časování určitých životních etap je také zřejmý z výpovědi Markéty:

„No dřív to bylo jiný. Dřív když si neměl ve 20 dítě, tak si byl divnej. Dneska když ve 30, tak furt je čas no.“ (Markéta)

Kromě toho, že po roce 1989 se změnilo politické uspořádání a společnost se demokratizovala, dochází k již zmíněnému otevírání se západnímu myšlení, které sebou přináší kulturní a hodnotovou proměnu. To vše vede k již zmiňované individualizaci hodnot a životních stylů a středem se stává samotný jedinec, který chce nejprve naplnit vlastní tužby a přání (Šťastná 2007: 723). Pohled na dnešní mladé lidi a jejich preference vidí jasně Adéla:

„No nevím, co je k tomu vede. Chtějí víc a víc. Chtějí napřed kariéru, chtějí prachy, kdo by je nechtěl, protože v dnešní době když nemáš prachy, tak nemáš nic. Tenkrát to tak nebylo, nevím proč to tak nebylo, ale člověk nemyslel na to, aby měl hodně peněz, já jsem teda nestrádala.“ (Adéla)

V návaznosti na představení jednotlivých faktorů, které ovlivňovaly plánování dětí, je potřeba představit samotné vnímání rozdílů ve výchově jednotlivých dětí, a také ukázat, k jakému posunu došlo u participantek po narození druhého dítěte.

4.2 Změny ve vnímání role rodiče u prvního a posledního dítěte

Z rozhovorů s komunikačními partnerkami jsou patrné mnohé změny. Jenou z nich je uvědomování si většího společenského tlaku na finanční zajištění dítěte, než tomu bylo u prvního potomka. Ohledně změn, když je žena na rodičovské dovolené a jak dlouho na ní může zůstat, a kdy už jít do práce hovoří Petra:

„Dřív na ně měly víc času na ty děti. Že třeba byly doma opravdu ty tři roky. Dneska spousta ženskejch pracuje už třeba po půl roce, i z finančního důvodu to nejde zvládnout. A jedno dítě je jedno, a když máš pak dvě, tak dvojitý náklady, takže většinou ty matky začínají dělat po půl roce. A kort když jsou OSVČ jako já (smích).“ (Petra)

U této participantky se objevuje aspekt, na který je i v kontextu mého výzkumného vzorku potřeba upřít pozornost. Je značný rozdíl ve výpovědích matek, které vykonávají živnost, oproti těm, které se před nástupem na mateřskou živily závislou prací. Matky, které pracují tzv. na sebe, mají mnohdy vybudovanou svojí klientelu, kterou by jim mohl někdo odvést, tudíž musejí svůj příchod do pracovního procesu uspíšit.

Také se v dnešní době zvýšila dostupnost pomůcek a různého zboží pro děti, které pomáhají maminkám při výchově. Považuji to za velmi pozitivní přínos pro rodiče, jelikož se mohou více času věnovat dítěti, namísto toho aby neustále vařili, prali a praktikovali další činnosti spojené se starostí o děti. Tento posun nám popisují participantky Petra a Zuzka:

„No dřív za Dítěte 1 byly hadrový pleny se praly, vyvařovaly, dneska si je koupíš, vyhodíš, ale zase to stojí víc peněz. Jídlo, že jo, dřív nebyla žádná dětská strava, to neexistovalo. Co si člověk uvařil, to měl.“

Dneska se dá nakoupit různé skleničky, ale zase to stojí peníze, ale rozhodně je to jednodušší.“ (Petra)

„No vlastně bylo to děsný rozdíl oproti dnešku, protože prostě takový ty výdobytky moderní doby co se týče při výchově nebo o starání se o mimino vůbec nebyly, takže automatická pračka byla docela výstřelek, že jo. My jsme měli takovou tu s tou vrtulí dole.“ (Zuzka)

Díky těmto výdobytkům moderní doby maminky pociťují, že je výchova ulehčena o povinnosti, které dříve musely kolem dítěte vykonávat. Mohou se tak více seberealizovat a věnovat větší množství svého času dítěti. Také je z těchto výpovědí zřejmé, že se ženy – maminky, stále nevymanily ze situace, která je definována jako „druhá směna“. Zároveň s budováním kariéry se musejí postarat o domácnost a děti. A v případě žen pracujících jako OSVČ je tato situace z hlediska časového vytížení o to těžší, jelikož se musejí vrátit dříve na pracovní trh, aby neztratily svoji klientelu.

Posledním bodem, který v této kapitole popíši, je vnímání strachu participantek o své děti. Zde svou roli sehrává nejen věk matek, ale i zkušenosti, které s daným věkem přibývají a také informace z médií, které mohou nemalou měrou tomuto strachu pomáhat. Internetové zpravodajství je plné informací o tragických událostech a to může být příčinou strachu maminek. Maminka Petra to cítí takto:

„Já nevím, jestli se o tom mluví víc, nebo tenkrát se o tom nemluvilo nebo nevím neslyšeli jsme o něčem takovém, že by se něco takového stalo. Ale dneska slyšíš z každýho, pustíš si to, přečteš si to na internetu, všude to vidíš jo. Jenom jak se dneska k sobě dneska lidi chovají tak je to horší.“ (Petra)

Tento strach o děti se však nevztahuje pouze k trestné činnosti ale i k tomu jak komunikační partnerky prožívají běžné starosti, kterými mohou být například nemoci dětí a úrazy.

„Třeba příklad, já nevím, když dřív byly nemoci, když měla Dítě 1 horečku dobře má horečku, chřipka, prášek dobrý. Dneska už přemýšlím, jestli to není něco horšího, víc se bojím no. O úrazy, všechno vidím víc černě.“ (Petra)

4.3 Výchova dětí a volnočasové aktivity

Máme mnoho možností, jak se k výchově postavit. Postupem času dochází k rozdílným přístupům ve výchovných prostředcích, což je zapříčiněno různými stimuly z prostředí, skrze něž si rodiče utvářejí představu, k jakému chování by mělo jejich dítě dospět (Čáp, Mareš 2001: 75). To znamená, že tím jak se proměňuje společnost, mění se i představy o výchově dětí. Z rozhovorů s participantkami lze uvést relativně jednotný obrázek výchovných strategií. Pravděpodobně je to zkušenostmi s výchovou předchozího dítěte. Matky se shodovaly, co se otázky fyzických trestů týče. Ne, že by snad svoje děti byly, ale domnívají si, že dostat na zadek nikomu neublíží.

„Když na to dítě nic jinýho nezabírá, tak to jinak nejde. A tenkrát sis to mohl dovolit, já jsem prostě Dítěti 1 dala přes zadek a poslechla mě.“ (Vlasta)

Participantka v této citaci reflektuje celospolečenskou změnu ve vnímání fyzických trestů, kdy se postupně ustupuje od jakéhokoliv fyzického trestání dětí. Na významu nabývá trest odnímání věcí a zařízení, ke kterým má dítě vytvořen vztah. Tato zařízení prošla v čase

velkou proměnou. Pokud dřív děti stačily omalovánky a puzzle, dnes děti chtějí telefony, tablety a další elektroniku. Odebírání těchto elektronických zařízení využívají rodiče jako formu trestu. Když dítě neposlouchá, tak mu jednoduše telefon zabaví, což je pro dítě největší trest.

„No a chytřej telefon na ten taky dojela, skončila, protože byla neustále připojená někde na wifině... A furt si nedala říct tak jsme jí vzali telefon, on se i nějak rozbil a furt se nějak nedával do opravy a telefon chce, takže jsme jí nabídli věčko. Úplně příšerný věčko a je klid. Má věčko a nemachruje s ním, nevytáhne ho moc a komunikuje s náma a mam klid prostě.“ (Bohdana)

V tomto příkladu Bohdany je nutné zdůraznit, že trestání formou zabavování hraček či elektroniky dětí, jsme se mohli setkat i v minulosti. To co se postupem doby mění, je předmět, který je zabavován. I přesto, že vždy docházelo k trestání formou zabavování, tak v dnešní době nabývá předmět zabavení na důležitosti. Jestliže byly děti zabaveny omalovánky, tak ho to žádným způsobem nepoškodilo v komunikaci se svým okolím, k čemuž se zabaveným telefonem dochází. Dalo by se říct, že dnes tato strategie získala na významu.

Význam určitých strategií nabývá na intenzitě v okamžiku, kdy je spojíme s odlišnými povahami dětí. Povahu dítěte je velice důležité reflektovat, jelikož nezáleží pouze na zvolené strategii samotných matek, ale i na tom, jak dokáží s těmito strategiemi pracovat v rámci povahy dítěte. Participantka Vlasta zmiňuje, že při výchově dětí hraje velkou roli právě jejich povaha. I přesto, že dle ní nezměnila výchovný přístup, je výchova posledního dítěte obtížnější:

„U Dítěte 4 je to v tom, že ona je zlobivá. Dítě 1 ta jako poslouchala, na to jsem houkla, když byla malá a poslechla, ale Dítě 4 ta ne. Na tu akorát když si dam tady měchačku, ale tak na pět minut a pak zapomene,

že tady je. Nedostane s ní, ale je tady připravená, protože už ona ví, že to bolí. Ale na ní to působí jen na chvíli. Můžu ti říct, že si sní fakt nevím rady.“(Vlasta)

Participantky také zmiňují, že věkem se dost uklidnily a jsou k dětem benevolentnější, jelikož se už nechtějí rozčilovat.

„To je tím, že už nevidíte tuto, že už si říkáte jééé fajn dyť jo at' tady teda běhá a ječí, dyť je to někdy i sranda. Přece kvůli tomu tady se nebudu rozčilovat, dyť máme jiný starosti. Tak už to člověk spíš tak nebere, vážně si říkám, že vychovat jí slušně, dobře ano, ale kvůli tomu, že je holt hyperaktivní tak jí přece nebudu hned od rána buzerovat (pousmátí se). Takže prostě obě dvě jsou úplně jiný povahově, takže nemůžu mít ani stejnou výchovu si myslím.“(Bohdana)

Z výpovědí participantek lze říci, že u prvního dítěte se více přibližovaly k autoritativnímu způsobu výchovy. Samozřejmě nedocházelo k naplňování tohoto přístupu k výchově v plném důsledku. Celospolečenskou změnu lze pozorovat na výpovědi Vlasty, která se zmiňuje o tom, že tenkrát si rodič mohl dovolit plácnout dítě. Tudíž je zde vidět určitý posun od autoritativní výchovy, k výchově antiautoritativní, kdy rodiče začínají přehlížet prohřešky svých dětí. Což lze spatřit u posledních dětí participantek, které přivrou oči u větší škály prohřešků, než tomu bylo u prvních dětí. Ovšem i zde se potvrzuje, že primárním pravidlem ve výchově je určité vymezení limitů a následná důslednost v jejich dodržování (Vaníčková 2004: 22-23). Ať už formou zabavení hračky, elektroniky či lehkého plácnutí na zadek.

Další součástí výchovného snažení rodičů je i zajištění volnočasových aktivit dětí. Skrze tyto aktivity se také děti učí plnohodnotně využívat volný čas a určitým způsobem s ním pracovat.

Jelikož všechny participantky vyrůstaly v době socialismu a všechny až na jednu mají děti po pádu železné opony, mohou posoudit, co se změnilo v nabídce kroužků pro děti a možnostech volnočasového vyžití. Dle Bohdany mohou dnes děti provozovat vše, na co si vzpomenou, samozřejmě za podmínky, že to rodinný rozpočet dovolí. Participantky se také většinou shodnou v tom, že by děti i přes dnešní možnosti nenutily dělat něco, co by nechtěly, jen proto, aby si samy plnily například své nesplněné sny. Děti, které působí ve sportu na úrovni, která by se dala označit jako „vrcholová“ v kontextu dospělých sportovců, má paní Markéta. Tam hraje kromě maminky vliv otec dětí, který sám jedno z nich trénuje:

„U těchto dětí to dělá sport, oni hodně sportují. Vlastně Dítě 3 když nejde na fotbal, jde na atletiku. Když mu něco vypadne, tak jede s tatínkem na hřiště do škodalandu a trénujou. No a Dítě 2 ta má vlastně trénink denně.“ (Markéta)

Koníčky jsou beze sporu výplní času mnoha dětí, což se potvrzuje i u mých participantek. Avšak zde bych si dovolil polemizovat s tezí zvýšení nabídky kroužků, které participantky uvádí. Samozřejmě nemohu popřít, že je trh s kroužky v dnešní době více pestrý, avšak aktivity dětí, jež uváděly samotné participantky, jako například: plavání, fotbal, atletika nebo hraní na různé hudební nástroje jsou podobné těm, které mohly vykonávat děti i za socialismu. Spíše bych řekl, že to vypovídá o vývoji samotných matek, kdy jejich starosti kolem prvního dítěte byly jiné než u dítěte posledního. S tím souvisí i zmiňovaný strach, kdy v minulosti nebyl větší problém, když si šlo dítě hrát s ostatními ven. Zde by provozování kroužků pod záštitou instituce mohlo hrát i roli ochránářskou, která dodává klid maminkám, že jsou jejich děti pod dozorem dospělého člověka.

5 ZÁVĚR A DISKUZE

Z analyzovaných dat jsou patrné mnohé změny, které přispěly jak k pohodlnější, tak ale zároveň složitější výchově a náročnějšímu přístupu k samotnému rodičovství. Faktorů, které během života ovlivňují životy komunikačních partnerek, bylo popsáno mnoho, přičemž nelze přesně určit, který z nich je zásadní, jelikož dochází k tomu, že se propojují a ovlivňují navzájem. Zajímavé je sledovat rozdílnost u participantek s jedním životním partnerem oproti participantkám s jiným partnerem, nežli měly při prvním dítěti. Konkrétně jejich představy o věkových limitech se rozcházejí. Participantky, které měly jiné partnery, potvrzovaly věkové hranice, které byly představeny v různých výzkumech (Chaloupková 2008, Marhánková, Kreidl 2012, Šťastná 2007), tudíž dítě si pořizovaly i ve věku kolem čtyřiceti let, což může být způsobeno novým životním impulzem, kterým je právě jiný partner a emoční vazba. Oproti tomu participantky s jedním partnerem mají tuto hranici sniženou minimálně o pět let. Bylo by jistě přínosné provést více rozhovorů s matkami, které mají stejného partnera, zdali je partner tím, co v tomto hraje roli, či jsou tam ještě jiné aspekty.

Důležitým faktorem, který vstupuje do životních drah participantek a do samotného rozhodování ohledně početí dalšího dítěte, je zdravotní stav, ať už jejich vlastní či někoho v rodině. V prvním případě se jednalo o zdravotní stav dítěte a ve druhém matky, který ovlivnil věkový rozestup mezi dětmi. Je zřejmé, že faktor zdrav ovlivnil věk matky při narození posledního dítěte.

Dále je z výpovědí všech komunikačních partnerek zřejmé, že finanční situace nemalým dílem zasahuje do rozhodování se o dalším dítěti. Na to má samozřejmě také vliv partner, který u těchto žen zastával finanční podporu, když byly, či jsou na mateřské a rodičovské dovolené.

Finanční situace taktéž úzce souvisí s faktorem zdraví, jelikož péče o nemocné dítě bývá finančně nákladná a má sociální dopad. Příznivá finanční situace navíc pozitivně ovlivňuje i věkový limit, kdy mít dalšího potomka.

Ve vztahu matky a posledního dítěte dochází k proměně vnímání role rodiče. Jednak je to způsobeno zkušenostmi během života ženy, ale také vyšším věkem, než tomu bylo u prvního dítěte. S posledním dítětem navazuje matka odlišný vztah, než tomu bylo u prvního dítěte. Může to být způsobeno uvědomováním si budoucí proměny rolí, kdy se děti budou starat o své rodiče. Dále se u participantek zvýšily obavy o děti, když jsou nemocné nebo opustí domov. To si ony samy vysvětlují větší mírou násilí ve společnosti. Dále je doprovází strach způsobený uvědomováním si potřeb a zajištění, které musí v dnešní době poskytnout dítěti. To u prvního dítěte nebylo takovou měrou tematizováno. Může to souviset i s tím, že pravděpodobně lidé neměli tak silný existenční strach, jelikož byli zvyklí, že mají práci díky režimu jistou a podpora rodiny byla prioritou. To se v dnešní kapitalistické společnosti jistě změnilo.

Ve vztahu k výchově dětí je poměrně překvapivým zjištěním fakt, že participantky sice rozdílnost výchovy u prvního a posledního svého dítěte přiznávají, nicméně si odmítají přiznat vlastní proměnu, snad s výjimkou úbytku energie při výchově pozdějšího dítěte. Avšak samy participantky říkají, že jsou při výchově postupem času klidnější, což by mohlo souviset s proměnou přístupu k dítěti. Mluví o proměně doby, o vlivu prostředí, do kterého v důsledku sametové revoluce přibyla řada impulsů, široká škála volnočasového vyžití a materiálních pomůcek. Výchova je méně osobní, je mnohem více zprostředkována „dotykem.“ Dítě se v dnešní době obsahu dotýká v tom smyslu, že je schopné si řadu informací nalézt na tabletu či mobilu a edukativní role rodičů ustupuje. To, co platilo při výchově dříve a co bylo běžné například v otázce fyzických trestů, je dnes

tematizováno a lidé jsou pod větším tlakem okolí. Na základě toho dochází k ústupu od fyzických trestů a nahrazuje je strategie domlouvání a zabavování předmětů. Nicméně tyto premisy z teoretické části práce se v mých zjištěních zcela nepotvrdily. Z rozhovorů s komunikačními partnerkami bylo zjištěno, že jsou fyzické tresty užívány v menší míře dál; jedná se tedy spíše o běh na dlouhou trať, kdy se ústup od fyzického trestání dětí zřejmě promítne až v přístupu dalších generací.

Každá studie má svá omezení a proto je zde třeba zmínit, že cílem práce není přinést jakýsi komplexní pohled na výchovu a její podobu v českých poměrech. Jedná se o přiblížení situace jedné velmi specifické skupiny matek, které však právě svou výjimečnou zkušeností mohou přinést cenné poznatky a faktory, které mohou být v této oblasti dále předmětem zkoumání. Otázka dětí je velice citlivé téma a proto je třeba vzít v úvahu, že komunikační partnerky nemusí být vždy dostatečně reflexivní. Také jsem si vědom úzkého vzorku, který obsahuje participantky s podobnými životními drahami. Při hlubším zkoumání bych jistě doporučil doplnit vzorek ženami s vysokoškolským vzděláním. Při větším vzorku matek by bylo vhodné vzít do úvahy faktor prostředí při jejich dospívání. Konkrétně tím myslím rozdělit participantky na ty, které vyrůstaly na vesnici a na ty, jež byly z města. Dále je názor genderově jednostranný, jelikož zde není zastoupen pohled otců.

6 LITERATURA

BARTOŠOVÁ, Michaela, 2007. „Životní dráhy prvorodiček po třicítce: Proč mít dítě později“. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 8 (2): 75-81

ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří, 2001. „*Psychologie pro učitele*.“ Praha: Portál

DE SINGLY, Francois. 1999. „*Sociologie současné rodiny*.“ Praha, Portál.

ELDER, Glen, H. Jr., 1975. „AGE DIFFERENTIATION AND THE LIFE COURSE.“ *Annual Review of Sociology*, (1): 165-190

GIDDENS, Anthony. 1999. „*Sociologie*.“ Praha: Argo

GILLERNOVÁ, Ilona, KEBZA, Vladimír, RYMEŠ, Milan, a kol., 2011. „*Psychologické aspekty změn v české společnosti: Člověk na přelomu tisíciletí*.“ Publishing a.s.

HAŠKOVÁ, Hana, 2005. „Pracující matky a genderové role ve výsledcích mezinárodního longitudinálního výzkumu.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 6 (1): 22-27.

HAŠKOVÁ, Hana, DUDOVÁ, Radka, 2014. „*Kvantitativní a kvalitativní přístupy ve výzkumu životních drah*.“ Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 8 (1): 5-24.

HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav, 2007. „*Sociologie výchovy a školy*.“ Praha: Nakladatelství Portál, s.r.o.

HENDL, Jan, 2005. „*Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*.“ Praha: Portál

CHALOUPKOVÁ, Jana, 2008. „*Ideální věk rodičovství v České republice a v evropském srovnání*.“ Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2 (2): 109-130.

CHALOUPKOVÁ, Jana, 2009. „Výzkum životní dráhy a analýza sekvencí: možnosti studia rodinných drah.“ Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 3 (2): 241-258.

KRAUS, Blahoslav, POLÁČKOVÁ, Věra, a kol., 2001. „ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA. K otázkám sociální pedagogiky.“ Edice pedagogické literatury. Brno: Paido

LLOYD, Sally, A., EMERY, Beth, C., 2001. „Family and consumer sciences research journal. The Evolution of Family Studies Research.“ *Sage publications* 30 (2): 197-222

LOVASOVÁ, Lenka, SCHMIDOVÁ, Kateřina, 2006. „Tělesné tresty.“ Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s.

MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, H., KREIDL, M, 2012. „Proměny partnerství.“ Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

MAŘÍKOVÁ, Hana, 2008. „Mateřství, rodina a práce z pohledu matek malých dětí.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 8 (2): 45-55

MAYER, Karl, U., 2004. „Whose Lives? How History, Societies, and Institutions Define and Shape Life Courses.“ *Research in human development*, 1(3): 161-187

NEŠPOROVÁ, Olga, 2007. „Mění se rodičovství v kontextu podmínek na trhu práce“. *Fórum sociální politiky*, (2): 13-16

NEŠPOROVÁ, Olga, 2012. „Mateřství a otcovství s přihlédnutím k historickému kontextu“. Sociologický ústav AV ČR Praha. *Urban People (Lidé města)* (2): 457-486

ONDREJKOVIČ, Peter, 1998. „Úvod do sociológie výchovy. Základy sociológie výchovy a mládeže.“ Bratislava: Veda.

RABUŠIC, Ladislav, 2001. „Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě.“ Praha: Sociologické nakladatelství SLON

ŠŤASTNÁ, Anna, 2007. „Druhé dítě v rodině – preference hodnotové orientace českých žen.“ Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., Praha. *Sociologický časopis*, 43 (4): 721–745

VANÍČKOVÁ, Eva, 2004. „Tělesné tresty dětí. Definice-popis-následky.“ Praha: Grada Publishing, a.s.

VAN de KAA, Dirk, J., 1997. „Options and sequences: Europe's demographic patterns.“ *Journal of the Australian Population Association*, 14 (1): 1-29

VIDOVIČOVÁ, Lucie, GREGOROVÁ, Eva, 2007. „Věkové normy v sociologické perspektivě.“ *Sociální studia*, (1-2): 201-217

ZAMYKALOVÁ, Lenka, 2007. „Babičky-matky? Diskurzivní konstrukce mateřství skrze asistovanou reprodukci.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 6 (1): 35-38

6.1 Seznam elektronických zdrojů:

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2014 [online]. Vybrané demografické údaje (1989-2013). [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20541931/3201814_0101.pdf/69279796-27ca-4da8-9022-0be0b8b48f85?version=1.0

ČESKÉ NOVINY, 2014. „ČR patří v EU mezi 10 zemí, které nezakázaly tělesné tresty dětí.“ ceskenoviny.cz [online]. [cit. 8. 1. 2015]. Dostupné z:

<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/cr-patri-v-eu-mezi-10-zemi-kttere-nezakazaly-telesne-tresty-deti/1151707>

DUDOVÁ, Radka, 2011. „Kvalitativní výzkum životních drah: life stories a biografický výzkum.“ socioweb.cz [online]. [cit. 20. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php/upl/teorie/index.php?disp=teorie&shw=480&lst=117>

HAŠKOVÁ, Hana, ZAMYKALOVÁ, Lenka, 2006: „Mít děti - co je to za normu? Čí je to norma?“ biograf.org [online]. [cit. 10. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v4001>

HAVELKOVÁ, Barbora, 2009. „Genderová rovnost v období socialismu.“ In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch, (eds)., 2009. „Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví.“ Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno. [komunistickepravo.cz](http://www.komunistickepravo.cz) [online]. [cit. 8. 1. 2015]. Dostupné z: https://www.academia.edu/6785240/Genderov%C3%A1_rovnost_v_obdob%C3%AD_socialismu

HOCHSCHILD, Arlie, R., 2003. „The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home.“ In HOCHSCHILD, Arlie, R., MACHUNG, Anne, 2003. „The Second Shift.“ [unc.edu](http://www.unc.edu/~kleinman/handouts/second%20shift.pdf) [online]. [cit. 8. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.unc.edu/~kleinman/handouts/second%20shift.pdf>

CHALOUPKOVÁ, Jana, 2010. „Typy rodinných drah mladých.“ socioweb.cz [online]. [cit. 16. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php/upl/temata/index.php?disp=temata&shw=336&lst=116>

CHALOUPKOVÁ, Jana, 2010. „Vstup do dospělosti - co znamená být dospělí podle Evropského sociálního výzkumu 2006.“ Socioweb.cz [online]. [cit. 22. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php/upl/editorial/download/www.his.de/abt2/ab23/index.php?disp=temata&shw=366&lst=113>

LASHBROOK, Jeff, 2002. „Age Norms.“ encyclopedia.com [online]. [cit. 4. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3402200023.html>

RYNTOVÁ, Lucie, S., 2008. „Je 35 rizikové číslo.“ azrodina.cz [online]. [cit. 13. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/2774-je-35-rizikove-cislo>

ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa, 2008. „Ženy ve vědě v letech 1840-1989.“ veda.cz [online]. [cit. 10. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769>

UNICEF, 2014. „Úmluva o právech dítěte.“ unicef.cz [online]. [cit. 18. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.unicef.cz/aktualne/82292-umluva-o-pravech-ditete>

7 RESUMÉ

This thesis aims to find out and determine, which factors are entering the women's life courses and in which way they shape form of parenthood and childhood education.

In the theoretical part of the thesis is presented the concept and theory of the life courses, on which is the thesis based. Goals have been achieved through biographical research, in which I have used narrative conversations to gain data. I was engaged in conversations with mothers who have children with at least ten years time span.

The first part of the analysis is dedicated on the factors, that have influenced the women's life courses. From the gained data is obvious, that all the factors are complementary and affecting each other; they can't be discussed separately.

The second part of the analysis focuses on changes in perceiving the parenthood by participants. The mothers are aware of the change and from the conversations is clear, that the reason of the change is experience gained throughout the life and higher age.

The third part of the analysis inquire into the subject of childhood education. Participants admit the shift between the education of the first and the last child, but they are not undertaking this, they are not seeing themselves changing.

In fine can be stated, that our society has been undergoing many changes in women's life courses, the mothers are percieving parenthood and childhood education differently. Maternity planning depends on many factors, which more or less enter the process of conception decision about conception of the child.